



**BOSNA I HERCEGOVINA**  
*Ministarstvo civilnih poslova*  
*Ministry of Civil Affairs*

---

**STRATEŠKI PRAVCI RAZVOJA PREDŠKOLSKOG ODGOJA I  
OBRAZOVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI**

*Sarajevo, septembar/rujan 2004. godine*

---

U Strateškom dokumentu reforme obrazovanja koji je novembra 2002 prezentiran Vijeću za implementaciju mira obećana je izrada strateškog dokumenta iz oblasti predškolskog obrazovanja (Obećanje 2).

OSCE kao glavni koordinator reforme obrazovanja i UNICEF kao kopredsjedavajući radne grupe za modernizaciju i kvalitet predškolskog, osnovnog i opšteg srednjeg obrazovanja su u saradnji sa entitetskim i kantonalnim ministarstvima kao i odgovarajućim odjeljenjem Distrikta Brčko, formirali ekspertni tim koji je radio na izradi strateškog razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosnia i Hercegovini.

Dokumenat «Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini» je rađen na osnovu slijedećih reformskih dokumenata:

- Reforma obrazovanja – poruka građanima Bosne i Hercegovine, pet obećanja, Sarajevo, 2002.
- Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2002 – 2010, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sektor za ljudska prava, Sarajevo 2002.
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2003.
- Zajednička strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini (Bijeli papir), obrazovne vlasti u BiH, Sarajevo 2003.
- Srednjoročna razvojna strategija BiH, 2003 – 2007., Vijeće ministara BiH, Sarajevo 2003.

Dokumenat je bio na javnoj raspravi tri mjeseca u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Distriktu Brčko. Primjedbe, prijedlozi i sugestije iz javne rasprave su ugrađene u tekst dokumenta.

Saglasnost na dokumenat su dale obrazovne vlasti Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko.

Dokumenat je prezentiran i prihvaćen na Trećem obrazovnom forumu kojeg je organizirao OSCE 15. novembra 2003.

## Sadržaj

1. Uvod .....	4
2. Kratak pregled stanja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini....	4
3. Dometi u razvoju predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini i svijetu .....	5
4. Društvene potrebe i državni interes za predškolski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini .....	5
5. Funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja .....	7
6. Položaj predškolskog odgoja i obrazovanja u sistemu odgoja i obrazovanja u Bosni Hercegovini .....	7
7. Naučni i pravni osnov predškolskog odgoja i obrazovanja .....	7
8. Globalni cilj .....	10
9. Principi predškolskog odgoja i obrazovanja.....	10
10. Pretpostavke za ostvarivanje globalnog cilja .....	11
10.1. Programi .....	11
10.1.1 Programi za djecu .....	12
10.1.2 Programi jačanja roditeljskih kompetencija .....	13
10.2. Korisnici .....	13
10.3. Organizacijske forme .....	14
10.3.1 Djeca i mediji .....	15
10.4. Stručno osoblje .....	16
10.5. Finansiranje .....	17
10.6. Materijalna osnova .....	19
10.7. Upravljanje i rukovođenje .....	19
10.8. Praćenje i vrednovanje zakonitosti, programa i kvaliteta rada .....	19
10.9. Zakoni i ostali propisi .....	19
11. Daljnji koraci u primjeni dokumenta o strateškom razvoju predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini .....	20
12. Bibliografija .....	20
13. Prilozi .....	23

## 1. UVOD

Opći ciljevi predškolskog odgoja i obrazovanja proizilaze iz općeprihvaćenih, univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te vlastitog vrijednosnog sistema zasnovanog na specifičnostima nacionalne, povijesne, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koji žive u Bosni i Hercegovini.

Prihvaćeno je gledište da svako dijete ima pravo na razvoj usuglašen s njegovim individualnim mogućnostima i sposobnostima, da dobro organiziran predškolski odgoj i obrazovanje može osigurati povoljne uvjete za cjelovit razvoj djeteta, sigurno i sretno djetinjstvo, ublažiti, otkloniti i isključiti neke negativne socio-ekonomske, kulturne, zdravstvene i druge utjecaje u savremeno koncipiranom odgojno-obrazovnom sistemu kroz primjeren program predškolskog odgoja i obrazovanja. Kvalitetan predškolski odgoj pomaže ostvarivanju svih intelektualnih i tjelesnih sposobnosti čovjeka, njegovih osnovnih ljudskih prava, učešće u društvu, a doprinosi i smanjivanju bijede i siromaštva. To potvrđuju najnovija naučna istraživanja u svijetu. Većina razvijenih država i država u razvoju u posljednje vrijeme stavlja naglasak na predškolski odgoj i obrazovanje.

Za predškolski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini karakteristični su nedostaci Državnog okvirnog zakona za ovu oblast, pedagoških standarda i normativa, koncepcije i strategije razvoja predškolskog odgoja. Sama Ustavna odredba o decentralizaciji obrazovnog sistema u BiH (poglavlje III, član 4 B), bez spomenutih propisa, dala je mogućnost entitetima, kantonima i lokalnim zajednicama - općinama da različito uređuju ovu oblast. Svaki kanton donio je svoje standarde i normative, zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju, ali bez neophodnih kriterija o finansiranju. Proizvoljno odmjeravanje sredstava osnivača, ovu oblast dovodi u sve teži položaj.

Zato postoji potreba za hitnim donošenjem koncepcije i programske orijentacije predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini i Okvirnog zakona za ovu oblast.

## 2. KRATAK PREGLED STANJA PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Trenutno, u Bosni i Hercegovini za odgoj i obrazovanje djece predškolskog uzrasta registrirano je 99 ustanova sa 179 objekata.<sup>1</sup> Od ovog broja, vjerske zajednice raspolažu sa 7 predškolskih ustanova. Broj privatnih vrtića nismo mogli tačno utvrditi zbog nedostatka podataka (imamo podatke za Unsko-sanski kanton – 4, Hercegovačko-neretvanski – 1, i Tuzlanski kanton – 1), niti smo mogli utvrditi da li zadovoljavaju propisane postojeće normative i standarde predškolskog odgoja i obrazovanja koji su doneseni na nivou kantona i entiteta, po kojim programima rade i kako se finansiraju.

Neki od objekata koji su bili u funkciji predškolskog odgoja prije rata, sada ne služe svojoj namjeni. Iako nemamo tačnih podataka za područje cijele države, primjer Sarajevskog kantona najbolje ilustrira ovu konstataciju. Od 59 prijeratnih objekata, u funkciji je ostalo samo 27, a 32 objekta su ili devastirana, ili su promijenila namjenu. Slična situacija je u Banjoj Luci, gdje je prije rata radilo 23, a sada 17 vrtića.

Predškolskim ustanovama rukovode direktori. Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju kantona i Zakonom o dječijoj zaštiti u Republici Srpskoj regulirano<sup>2</sup> je da za direktora može biti imenovana osoba koja, pored općih uvjeta utvrđenih zakonom, ima završenu visoku ili višu stručnu spremu nastavnog ili drugog društvenog smjera. Česta je pojava da se i na ove funkcije imenuju politički podobne, a ne stručne osobe, i to sigurno ima odraza na kvalitetnu provedbu programa odgojno-obrazovnog rada. Prema tome, i u ovom segmentu strateški dokumenti i zakonske odredbe trebat će dati više prostora struci, a manje politici.

<sup>1</sup> Prilog: tabele 3,4,5 i grafikoni 1 i 2 – obuhvat djece predškolskim odgojem, statistički podaci rođene djece u BiH i evropski uporedni pokazatelji

<sup>2</sup> U bibliografiji je dat popis zakona o predškolskom odgoju

### **3. DOMETI U RAZVOJU PREDŠKOLSKOG OGOJA I OBRAZOVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI I SVIJETU**

Već gruba analiza stanja predškolskog odgoja i obrazovanja dokazuje kako je ova oblast marginalizirana, i samim tim u potpunoj suprotnosti sa Konvencijom o pravima djeteta, čiji je potpisnik i Bosna i Hercegovina.

U to nas uvjeravaju uporedni podaci o obuhvatu djece u posljednjih 15 godina. U radnoj 2002./2003. godini predškolskim odgojem i obrazovanjem obuhvaćeno je samo 16.467 djece. Time se obuhvat djece u Federaciji Bosne i Hercegovine spustio na 5% ukupne populacije, dok je u Republici Srpskoj ispod tog procenta. Negativnom trendu obuhvata doprinijela je i činjenica o padu nataliteta djece u oba entiteta. O tome svjedoče i statistički podaci o djeci u oba entiteta, rođenoj u periodu od 1996. do 2002. godine. (Prilog br. 1)

Ako ovo stanje uporedimo s evropskim zemljama, čijim integracijama težimo, dolazimo do krajnje poražavajućih pokazatelja. Obuhvat djece, kako jasličkog, tako i vrtićkog uzrasta u tim državama kreće se u procentima od 40% do 100% ukupne populacije. Države poput Francuske, Belgije, Italije, Švicarske, Holandije, Mađarske, Velike Britanije, itd., imaju obuhvat trogodišnjaka i petogodišnjaka predškolskim odgojem u procentima od 90 do 100% ukupne populacije. (Prilog br. 1)

Uočljivo je da evropske zemlje istu pažnju poklanjaju i radu sa djecom jasličkog uzrasta, dok u Bosni i Hercegovini to nije slučaj. Obuhvat djece jasličkog uzrasta kreće se do 3% u urbanim sredinama, a u manjim sredinama ovaj uzrast uopće nije obuhvaćen.

### **4. DRUŠTVENE POTREBE I DRŽAVNI INTERES ZA PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U BOSNI I HERCEGOVINI**

U skladu sa promjenama u društvenoj sredini, porodica je sve manje sposobna u cijelosti preuzeti na sebe brigu oko njege, zaštite i odgoja djece najranijeg uzrasta. S druge strane, razvoj pedagoških i psiholoških nauka značajno je doprinio učvršćivanju saznanja da je u pitanju presudna faza za učenje, tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta. Skoro da se gube i posljednji ostaci tradicionalnog shvatanja da je u ranom djetinjstvu potrebno samo čuvati, štiti i hraniti dijete. To ne znači da porodica, u procesima razvoja kreativnih potencijala djece, socijalizacije, osiguravanja uvjeta za zdravu zabavu i sl., neće i dalje imati odgovarajuću ulogu. Naprotiv, njen dio obaveza i odgovornosti na ovom planu neprenosiv je na bilo koga, ali je nužno učešće u ovom procesu i odgovarajućih odgojno-obrazovnih institucija i šire društvene zajednice.

«U posljednjih 10 godina predškolskom odgoju u svijetu poklanja se sve više pažnje, jer su rezultati istraživanja pokazali kako ta djelatnost može doprinijeti ekonomskom razvoju društva. Sve je jasnije da zanemarivanje djece predškolskog uzrasta uzrokuje ukupnu životnu uskraćenost i da postoje dugoročne koristi od ulaganja u oblast predškolskog odgoja. Predškolski odgoj i obrazovanje ima direktan utjecaj na ukupne životne intelektualne i tjelesne sposobnosti svakog pojedinca u društvu. Po mišljenju stručnjaka, ulaganje u predškolski odgoj znači najkraći put do toga da se ponavljajući ciklus prekine<sup>3</sup>. Stručnjaci isto tako dokazuju<sup>4</sup> da kvalitetan predškolski odgoj direktno utječe:

- na kasniju uspješnost djece u školi i životu,
- na zdravstveno stanje djece, koje kasnije utječe i na njihovo zdravstveno stanje u životu,
- na manji stepen asocijalnog i kriminalnog ponašanja kasnije u životu,
- povećavanje jednakosti u mogućnostima razvoja na kognitivnom i socijalnom nivou za djecu koja dolaze iz siromašnih sredina.

<sup>3</sup> Doryan, Gautam, Foege, 2002. The Political Change: Commitment and Cooperation. U. Young, M. (ED): From Early Child Development to Human Development. Investing in our child future. The World Bank, Washinton, D.C.

<sup>4</sup> Van der Gaag 2002. From Child Development to Human Development. U: Young, M. (Ed): From Early Child Development to Human Development. Investing in our child future. The World Bank, Washinton, D.C.

Koristi i karakteristike kvalitetnog predškolskog odgoja za djecu i društvo, stručnjaci<sup>5</sup> su skupili u sljedeća saznanja:

- samo kvalitetni predškolski programi imaju pozitivne kratkoročne i dugoročne efekte za djecu i društvo,
- što prije počnemo s intervencijom u predškolskom odgoju, to su efekti trajniji i bolji,
- investicije u predškolski odgoj donose promjene kod djece, a isto tako i promjene u mišljenju zajednice o značaju obrazovanja,
- sva djeca imaju koristi od kvalitetnog predškolskog odgoja, a pogotovo djeca koja dolaze iz socijalno ugroženih sredina,
- efekti kvalitetnog predškolskog odgoja vidljivi su na kratkoročnom planu u oblasti razvoja djece, pogotovo u oblasti kognitivnog i socijalnog razvoja; u isto vrijeme, većina tih efekata vidljiva je tek nakon jedne generacije,
- trenutni troškovi za razvoj u oblasti predškolskog odgoja donose profit u budućnosti, investicija se isplati na račun kasnije ekonomske uštedevine (manje socijalne podrške, viši stepen zapošljavanja, a samim tim viši stepen poreza koji država dobija od građana, manji stepen ovisnosti i kriminaliteta, itd.),
- kvalitetan predškolski odgoj treba biti integriran s drugim servisima za djecu i s porodicom (zdravstvo, prehrana, socijalna zaštita,...),
- birokratska podjela sektora koji se bave predškolskim odgojem smanjuje cjelovito zadovoljavanje potreba djece i njihovih porodica,
- najbitnije učenje u predškolskom uzrastu odnosi se na aspiracije, izvođenje zadataka i ustrajnost, socijalne vještine, razvijanje odgovornosti i građenje pouzdanja u svoje sposobnosti,
- kako bi predškolski odgoj bio kvalitetan i imao utjecaj na budući razvoj, nužno je stručno usavršavanje osoblja.»

## **5. FUNKCIJA PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA**

Osnovna funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini do sada je bila pretežno socijalno-zaštitna, a odgojno-obrazovna i zdravstvena bile su zapostavljene zbog negativnog stava društva, predrasuda i tradicionalnih opterećenja kada je u pitanju ovaj segment odgoja i obrazovanja, a uz to su bile i pod utjecajem restriktivnih ekonomskih mjera štednje i stabilizacije.

Promjene u predškolskom odgoju i obrazovanju potrebno je posmatrati u kontekstu ostvarivanja sljedećih funkcija:

- osiguravanja uvjeta za optimalan razvoj svakog djeteta,
- pomoći roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opću dobrobit djeteta,
- dopunjavanja porodičnog odgoja,
- društvena investicija u dobrobit i napredak.

Ove funkcije zahtijevaju da predškolski odgoj i obrazovanje imaju poseban položaj unutar sistema odgoja i obrazovanja, koji će mu omogućiti da utječe na kontinuitet odgoja i obrazovanja u cjelini.

U godini pred polazak u osnovnu školu predškolski odgoj i obrazovanje su obavezni za svu djecu predškolskog uzrasta.

## **6. POLOŽAJ PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U SISTEMU ODGOJA I OBRAZOVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI**

Predškolski odgoj i obrazovanje, zasnovan na humanističkom pristupu odgoja i obrazovanja, savremenim naučnim dostignućima i teorijama o razvoju djeteta i pravima djeteta, mora uvažavati stepen razvoja djeteta, specifičnost razvojnih mogućnosti i

---

<sup>5</sup> Vonta T. 2003. Kazalci kvalitete organizirane predškolske vzgoje. Doktorsko delo. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko, str. 102-103

pojedinačne potrebe djeteta, univerzalne spoznaje o tome kako se dijete razvija i uči, a istovremeno mora usklađivati svoje ciljeve s ostalim dijelovima odgojno-obrazovnog sistema.

Predškolski odgoj i obrazovanje može se dalje razvijati samo kao integralni dio jedinstvenog odgojno-obrazovnog sistema i samo pod pretpostavkom da mu se u pogledu planiranja, programiranja, organiziranja, provedbe i vrednovanja odgojno-obrazovnog rada osigura pravo autonomnosti u odnosu na ostale dijelove odgojno-obrazovnog sistema.

Prema tome, predškolski odgoj i obrazovanje je prvi, poseban i specifičan stepen odgojno-obrazovnog sistema koji se bavi odgojem djece predškolskog uzrasta. Pri tome odgoj treba shvatiti kao širi pojam kojeg određuju stavovi i odgoj, obrazovanje, njega i zaštita.

## **7. NAUČNI I PRAVNI OSNOV PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA**

Savremeni predškolski odgoj i obrazovanje, za kakav se zalažemo u našem strateškom dokumentu, zasnovan je na savremenim naučnim saznanjima i teorijama o razvoju djeteta. Nova saznanja u oblasti razvoja mozga, koja su omogućena najsavremenijim tehnologijama, egzaktno nas uvjeravaju u značaj vanjskih poticaja na razvoj čovjeka ne samo od rođenja nego i u prenatalnom periodu. «Interakcija i učenje mnogo su složeniji procesi i, zapravo, direktno utječu na razvoj mreže nervnih vlakana, koji opet dalje omogućavaju nove i složenije forme učenja».<sup>6</sup>

Naučnu osnovanost za naš strateški dokument nalazimo i u primjeni humanističko-razvojnih teorija koje polaze od specifičnih zakonitosti razvoja u ranom uzrastu i uvažavanja dostojanstva djeteta i pozitivnog identiteta. Predškolski odgoj i obrazovanje zasnivaju se na općim biološkim i socijalnim potrebama djeteta. Dijete se doživljava kao aktivno i interaktivno biće u čijem rastu i razvoju odlučujuću ulogu ima kvalitetan odnos između njega i odraslog, a krajnji cilj takvog odnosa treba da dovede do razvoja punog subjektiviteta svakog djeteta.

Holistički pristup na nivou predškolskog odgoja i obrazovanja sastavni je dio svih humanističkih teorija i polazi od shvatanja da organizam u fiziološkom i psihološkom smislu može funkcionirati samo kao cjelina.<sup>7</sup>

Četiri glavne tendencije obrazovanja djece u ranom djetinjstvu dio su naučnog osnova koji ćemo primijeniti: individualizacija u procesu učenja, konstruktivizam, razvojna primjerenost i progresivno obrazovanje.<sup>8</sup>

Individualizacija u procesu učenja polazi od pretpostavke da ne postoje dva djeteta koja na isti način ulaze u proces učenja. Djeca unose u učenje svoja prethodna znanja i iskustva, obilježja kulture i tradicije iz sredine iz koje dolaze, stilove učenja, karakteristike spolnosti, temperamenta, interesiranja, potrebe, sposobnosti i svijest o sebi. Individualni pristup u procesu odgoja i obrazovanja u ranom uzrastu daje svakom djetetu mogućnost razvoja, do pune samoaktualizacije, u kojem će ono sebe doživljavati kao kompetentno i samopouzdanu biće.

Konstruktivistički pristup polazi od činjenice da dijete teži tome da osmisli svijet koji ga okružuje, unoseći u taj proces svoje prethodno znanje i iskustvo. Na prethodnom znanju i iskustvu, a uz pomoć bezbrojnih materijala i kontakata s odraslima i vršnjacima iz svoje sredine, dijete konstruira nova saznanja i razvija kvalitetniju mrežu misaonih operacija.

Razvojno primjereni kurikulum podrazumijeva da je svako dijete jedinstveno i osobeno biće. Razvojno primjereni pristup moguće je primijeniti ako oni koji rade s djecom dobro poznaju karakteristike razvoja svakog pojedinog djeteta, i na tim saznanjima planiraju igre i aktivnosti koje će odgovarati razvojnim mogućnostima, vještinama i interesiranjima pojedine djece, a istovremeno biti u funkciji poticanja rasta i razvoja. Proces obrazovanja u ranom uzrastu mora se posmatrati kao proces življenja, a ne samo kao priprema za budućnost. Zato

---

<sup>6</sup> Adila Pašalić-Kreso "Rano učenje: ili učenje u funkciji uvećanja kapaciteta mozga", COI Step by Step, Sarajevo, 2000. (str. 9.)

<sup>7</sup> Dragan Krstić "Psihološki rečnik", IRO "Vuk Karadžić", Beograd, 1988. (str. 700)

<sup>8</sup> Kirsten A. Hansen, Roxane K. Kaufman, Kate Burke Walsh, "Formiranje odjeljenja u kojima dijete ima centralnu ulogu", COI Step by Step, Sarajevo, 2000. (str. 24.)

ga treba zasnivati na djetetovom iskustvu, koje je socijalno uvjetovano. Progresivno obrazovanje zasniva se na razvojnim i konstruktivističko – interakcijskim principima.

U tom procesu značajnu ulogu imaju odrasli (roditelji i stručne osobe u institucionalnom odgoju), kao i drugi odrasli i djeca iz okruženja. Kao što se ističe u razvojno-ekološkoj teoriji (Bronfenbrenner), utjecaji tjelesne i socijalne sredine, koji počinju od mikrosistema (unutar porodice), preko mezosistema (porodica, dječiji vrtić i škola), do makrosistema (opće crte društva u kojem dijete živi, životni standard, porodična politika, opći kulturni faktori), i koji se stalno isprepliću, značajno se odražavaju na dječije norme, stavove, načine djelovanja i životni cilj.<sup>9</sup> Upravo je ova teorija pružila najjače argumente za uključivanje porodica u programe za obrazovanje djece ranog uzrasta. Shvatajući značaj uključivanja porodice za svestran razvoj djece, kao i značaj u odnosu na uzajamno širenje pozitivnih utjecaja, zalažemo se za uključivanje porodice u sve aspekte života i rada u predškolskoj ustanovi.

U pogledu pravnog osnova pošlo se od najvažnijih međunarodnih deklaracija i konvencija koje reguliraju pitanja ljudskih prava i sloboda, a posebno dječijih prava, a koje su ugrađene u državnu, entitetsku, kantonalnu i lokalnu zakonsku regulativu. Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.), Konvencija o pravima djeteta (1989.), Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (1960.) i Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve, najvažniji su osnovni dokumenti Ujedinjenih naroda i UNESCO-a, u kojima su odgoj i obrazovanje definirani kao ukupan životni proces koji počinje od najranijih dana. «Učenje počinje rođenjem. To znači osiguravanje zaštite od ranog djetinjstva i primarnog obrazovanja, po potrebi koristeći različite pristupe koji uključuju porodicu, lokalne zajednice ili institucionalne programe».<sup>10</sup>

Bosna i Hercegovina, kao potpisnica Konvencije o pravima djeteta, prihvatila je novu proklamiranu etiku prema djetetu, a koja je izražena sloganom: «Djeca prije svega». Pozivamo se na obaveze koje je Bosna i Hercegovina preuzela potpisivanjem ovog važnog međunarodnog dokumenta, a između ostalog: “da će pružiti pomoć roditeljima u odgoju djece razvijanjem ustanova, olakšica u službi za brigu o djeci; da će priznati pravo svakog djeteta na životni standard koji odgovara tjelesnom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta; da će svakom djetetu priznati pravo na odgoj i obrazovanje, te na razvoj dječije ličnosti, talenta, mentalnih i tjelesnih sposobnosti, do njihovih punih mogućnosti.”

Ustavom Bosne i Hercegovine (1994.), koji je inspiriran Općom deklaracijom o ljudskim pravima i međunarodnim sporazumima o građanskim i političkim pravima BiH između ostalog se osigurava pravo na zaštitu porodice i djece, i pravo na obrazovanje i socijalnu zaštitu. Osnovne odredbe Ustava BiH našle su svoju primjenu u entitetskim i kantonalnim ustavima, što čini polazni pravni osnov za strateški razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja na svim nivoima.

Snažno uporište za brži razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja našli smo u aktualnoj reformi obrazovanja u BiH i njenim pratećim dokumentima.<sup>11</sup> Očekujemo da se rezultati široke društveno koordinirane akcije odraze na kvalitetno osnovno obrazovanje, od predškolskih ustanova, i dalje; na donošenje nove zakonske regulative na svim nivoima (od državnih do lokalnih) u funkciji bržeg razvoja ove oblasti, izradom savremenih predškolskih programa i povećanjem obuhvata djece društveno organiziranim predškolskim odgojem i obrazovanjem; izradom novih standarda i kvalitetnim stručnim kadrom, i njihovim stalnim profesionalnim razvojem.

Pravno uporište za izradu ovog dokumenta nalazimo u inoviranju svih dosadašnjih zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, koji su objavljeni na području Bosne i Hercegovine, u Prijedlogu Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini (član 15), kao i Zakonu o lokalnoj samoupravi koji regulira pitanja samoupravnog djelovanja općine i grada, a kojim se reguliraju, između ostalog, lokalne potrebe stanovništva za brigu o djeci, obrazovanju, odgoju, kulturi i tjelesnoj kulturi.

<sup>9</sup> Philip Hwang & Bjorn Nilsson “Razvojna psihologija” – od fetusa do odraslog, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2000., (str. 52.)

<sup>10</sup> Iz Svjetske deklaracije o odgoju i obrazovanju za sve (1990.) Tekst Deklaracije objavljen u “Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju - Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata”, Uredila Vedrana Spajić- Vrkaš, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb, 2001.

<sup>11</sup> Poruka građanima Bosne i Hercegovine - Reforma obrazovanja (posebno štampan separat)



Naučni i pravni osnov o kojem je bilo riječi u ovom dijelu može se prepoznati u svim dijelovima dokumenta o strateškom razvoju predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH, a bit će dosljedno zastupljen u njegovoj praktičnoj primjeni.

## 8. GLOBALNI CILJ

**Cilj predškolskog odgoja i obrazovanja, kao integralnog dijela cjelokupnog sistema odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini je: osigurati optimalne i jednake uvjete da svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvija i ostvaruje sve svoje intelektualne i tjelesne sposobnosti, kao i kompetencije, kroz različite vidove kvalitetnog i profesionalno autonomnog, institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja.**

## 9. PRINCIPI PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Polazeći od globalnog cilja predškolskog odgoja i obrazovanja kao integralnog dijela cjelokupnog sistema odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, a s ciljem budućeg djelovanja u smislu provedbe reforme predškolskog odgoja i obrazovanja, rukovodit ćemo se sljedećim principima koji u sebi integriraju bitne aspekte savremenog predškolskog odgoja koji će doprinijeti podizanju kvaliteta života djeteta i porodice:

- Princip demokratičnosti
- Humanističko-razvojni princip i
- Princip profesionalne autonomnosti

Princip demokratičnosti: U ovaj dokument nastojali smo ugraditi osnovne principe savremenog demokratskog društva u kojem se pravo čovjeka ostvaruje, između ostalog, i kroz proces odgoja i obrazovanja koje počinje rođenjem, i traje čitav život. Za ostvarivanje principa demokratičnosti pozivamo se na najvažnije deklaracije i konvencije kojima su regulirana prava sve djece na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, kao i pravo na odgoj i obrazovanje. Savremenim sistemom predškolskog odgoja i obrazovanja njegovat ćemo odgoj za toleranciju, uvažavanje različitosti i multikulturalnosti. Podržavamo ideju pluralizma i slobode u primjeni različitih programa rada, metodičkih pristupa, teorijskih postavki i organizacijskih oblika u cilju zadovoljavanja najrazličitijih potreba djece i porodice, i u cilju podizanja kvaliteta rada koji će se zasnivati na zdravoj konkurenciji. Iz ovoga proizilazi i obaveza da se korisnicima organiziranog predškolskog odgoja i obrazovanja pruži mogućnost odlučivanja, izbora i uvažavanje privatnosti. Uvažavanje privatnosti još je jedan od demokratskih principa, na kojima se zasniva strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH.

Javnost, transparentnost i otvorenost rada prema porodici i lokalnoj zajednici mora biti obaveza svih učesnika u organiziranom predškolskom odgoju i obrazovanju. Za kvalitet rada u predškolskoj ustanovi zajedničku odgovornost snose odgajatelji, ostalo stručno osoblje, rukovodstvo ustanove i roditelji. Osim toga, kvalitet rada u predškolskom odgoju i obrazovanju treba biti pod stalnom unutrašnjom evaluacijom, pa i evaluacijom od strane vanjskih institucija koje su odgovorne za to.

Otvorenost predškolske ustanove prema lokalnoj zajednici ogleda se i u realizaciji programa koji se zasnivaju na potrebama zajednice, u sadržajima rada, transparentnosti djelovanja, a između ostalog, i na otvorenost ustanove za prihvatanje studenata visokoškolskih organizacija na realizaciju njihove profesionalne prakse.

Humanističko-razvojni princip: U Konvenciju o pravima djeteta ugrađeni su osnovni humanističko-razvojni principi koji se ogledaju u pravu djeteta da živi u zdravoj sredini, da ima jednaka prava kada su u pitanju uvjeti za normalan rast, razvoj i učenje kako bi se

najoptimalnije razvilo u tjelesnom, intelektualnom i socijalnom pogledu. Humanističko-razvojni princip zalaže se za uvažavanje prava djeteta na najbolju socijalnu i zdravstvenu zaštitu, kao i osiguravanje najpovoljnijih uvjeta za njegov rast i razvoj, odnosno za odgoj i obrazovanje, čime se otvara mogućnost za unapređenje kvaliteta života djeteta u cjelini. Savremeno koncipiran odgojno-obrazovni sistem u kojem se odvija otvoren, dinamičan odgojno-obrazovni proces, polazi od ideje humanizma i shvatanja da se specifična priroda djeteta i njegovog tjelesnog i duhovnog razvoja zasniva na univerzalnim pravima i potrebama djeteta, i na holističkom pristupu u procesu odgoja. Uvažavanje dostojanstva djeteta garancija je razvoja njegovog pozitivnog identiteta i pretpostavka za izgrađivanje uspješnog i djelotvornog odraslog čovjeka. Humanističko-razvojni princip podrazumijeva jednaka prava za svu djecu, bez obzira na tjelesnu i psihičku razvijenost, spolnost, socijalni status, kulturni milje, i dr.

Princip profesionalne autonomnosti: Princip profesionalne autonomnosti « ... proizilazi iz potrebe nepolitičkog djelovanja i obrazovanja pedagoške nauke u pluralnom i demokratskom društvu, kao osnova istovjetnih prava znanosti uopće». <sup>12</sup> Profesionalne autonomnosti nema bez naučnog osnova, transparentnosti i javnosti rada. Zalažemo se da svi oblici organiziranog predškolskog odgoja budu podložni sudu javnosti i da njihov rad bude dostupan javnoj verifikaciji. Savremeni sistem predškolskog odgoja i obrazovanja moramo graditi na svjetski priznatim standardima kvaliteta, koje ćemo stalno valorizirati i unapređivati. Profesionalnoj autonomnosti značajno će doprinijeti sposobnost stručnih kadrova da se kritički osvrću i kritički procjenjuju svoj rad i njegove efekte, što se može ostvariti kontinuiranim profesionalnim razvojem i stalnim podržavanjem kvaliteta rada.

## **10. PRETPOSTAVKE ZA OSTVARIVANJE GLOBALNOG CILJA**

### **10.1. Programi**

Demokratizacija, liberalizacija i profesionalna autonomija u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja stvaraju okruženje koje ohrabruje razvijanje i postojanje različitih programa, koji su namijenjeni djeci predškolskog uzrasta (od rođenja do polaska u školu), kao i drugim korisnicima koji su direktno ili indirektno zainteresirani za razvoj, odgoj, obrazovanje i opću dobrobit djece.

Programi predškolskog odgoja i obrazovanja trebali bi ispunjavati sljedeće zahtjeve:

- da uvažavaju svjetske i državne opće pravne akte,
- da budu u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju i njegovim podzakonskim aktima koji reguliraju prava i obaveze osnivača, realizatora i korisnika predškolskih programa,
- da odgovaraju važećim standardima koji reguliraju uvjete njegove provedbe,
- da uvažavaju i slijede polazišta dokumenta Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini,
- da budu odobreni od nadležnog ministarstva obrazovanja, odnosno drugog organa vlasti odgovornog za programe, njihovo praćenje i vrednovanje.

#### **10.1.1. Programi za djecu**

Programi predškolskog odgoja i obrazovanja trebali bi osigurati:

- Zadovoljavanje primarnih potreba djeteta,
- Utjecaj na sve aspekte razvoja djeteta (kao što je razvijanje sposobnosti i prepoznavanje emocija i podržavanje emocionalnog doživljavanja i izražavanja,

---

<sup>12</sup> Grupa autora "Osnove savremene pedagogije" (Urednik Antun Mijanović), Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999, str. 641)

- njegovanje neovisnog mišljenja, intuicije, istraživačkog duha, razvijanje jezičkih sposobnosti – slušanja, govora, predčitanja i pretpisanja, podržavanje umjetničkog doživljavanja i izražavanja, podržavanje tjelesnog i socijalnog razvoja),
- Razvoj i proširivanje interesiranja i mogućnosti djeteta, a u isto vrijeme praćenje posebnih interesiranja djeteta i njegovog napredovanja,
  - Uvažavanje posebnosti djeteta,
  - Učenje kao proces uzajamnog djelovanja (učenje aktivnim istraživanjem putem interakcije sa drugom djecom i odraslima), o različitim aspektima nauke i svakodnevnog života,
  - Promoviranje humanih vrijednosti i demokratske društvene orijentacije, kao što je razvijanje sposobnosti razumijevanja sebe i drugih, razvijanje sposobnosti za dogovaranje, uvažavanje različitosti, suradnja s drugima i učenje o multikulturalnosti i ravnopravnosti spolova,
  - Uvažavanje potreba porodice i šire društvene sredine,
  - Realizaciju različitih aktivnosti i upotrebu različitih materijala,
  - Odgoj o zaštiti životne sredine,
  - Poticanje odgajatelja da u svom radu bira one oblike i metode rada koji osiguravaju optimalne rezultate u razvoju pojedinog djeteta,
  - Ravnotežu između odmora i aktivnosti,
  - Razvijanje samostalnosti u brizi za sebe i svoje zdravlje,
  - Prevenciju svih vrsta ovisnosti.

Izvanporodični programi predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru, koji utječu na razvoj djeteta mogu biti:

- Ukupni razvojni programi
- Specijalizirani razvojni programi
- Interventni, kompenzacijski i rehabilitacijski programi

## 10. 1. 2. Programi jačanja roditeljskih kompetencija

Jačanje roditeljskih kompetencija u oblasti brige i poticanja ranog razvoja djeteta zahtijeva kontinuiranu i intenzivnu afirmaciju roditeljske uloge, programiranu edukaciju roditelja i korištenje svih potencijala roditelja u predškolskom odgoju i obrazovanju.

Ostvarivanje ciljeva u oblasti jačanja roditeljskih kompetencija moguće je na osnovu unaprijed pripremljenih i osmišljenih programa. Programi jačanja roditeljskih kompetencija mogu biti u funkciji:

- Razvoja svijesti o važnosti uloge roditelja u porodičnom i vanporodičnom odgoju djeteta predškolskog uzrasta,
- Informiranja i stručne pomoći roditeljima u razvoju i odgoju djeteta,
- Stjecanja znanja i vještina važnih za pravovremeno i kvalitetno zadovoljavanje potreba djeteta i za odgovarajuće poticaje razvoja djeteta,
- Osposobljavanje roditelja za jače angažiranje u vanporodičnim programima, društvenim zbivanjima i akcijama, javnim akcijama i raspravama vezanim za brigu o djeci i poticanje razvoja djeteta.

Programi jačanja roditeljskih kompetencija mogu se odnositi na sljedeće oblasti:

- Zaštitu i unapređivanje zdravlja djeteta,
- Brigu, njegu i ishranu,
- Zaštitu prava djeteta,
- Porodični i vanporodični odgoj i poticanje razvoja djeteta,

- Odgoj i razvoj talentirane djece,
- Snaženje i funkcioniranje u, za dijete, posebnim životnim situacijama,
- Odgoj i poticanje razvoja djece rođene sa faktorima rizika,
- Rehabilitacija i integracija djece s teškoćama u razvoju, i slično.

## 10.2. Korisnici

S obzirom na općeprihvaćeno gledište da svako dijete ima pravo na razvoj, usklađen sa njegovim individualnim mogućnostima i sposobnostima, te da organizirani predškolski odgoj i obrazovanje može osigurati povoljne uvjete za cjelovit razvoj djeteta, sigurno i sretno djetinjstvo, kao i ublažiti neke socio-ekonomske, kulturne, zdravstvene i druge utjecaje, primarni osnovni predškolski program treba biti namijenjen svoj djeci, od rođenja do polaska u osnovnu školu.

Korisnici različitih programa predškolskog odgoja i obrazovanja mogu biti:

djeca, od rođenja do polaska u osnovnu školu;

- roditelji /staratelji/ djece, tako što učestvuju u planiranju i realizaciji odgojno – obrazovnih sadržaja u predškolskim ustanovama, učestvuju u određenim dječijim projektima i projektima institucije za odgoj i obrazovanje u ranom djetinjstvu, projektima vlastite edukacije;
- šira društvena zajednica, kao krajnji korisnik, kroz razvoj humanog pristupa odgoju i obrazovanju djece ranog uzrasta, kao korisnik određenih projekata obrazovno - kulturnih sadržaja institucija za odgoj i obrazovanje djece.

Kada govorimo o djeci korisnicima programa, mislimo na:

- djecu obuhvaćenu institucionalnom brigom kroz jaslice i vrtiće, putujuće vrtiće, igraonice, radionice, i sl.;
- djecu koja nisu obuhvaćena institucionalnim predškolskim odgojem i obrazovanjem;
- djecu koja imaju određene poteškoće u razvoju, odgoju i obrazovanju, te nadarenu i darovitu djecu (djecu sa posebnim potrebama);
- djecu manjinskih grupa (Romi, Ukrajinci, Rusini, i sl.) u lokalnoj zajednici;
- djecu koja su liječena od određene bolesti, ili se nalaze na liječenju (hospitalizaciji) u nekoj od zdravstvenih ustanova;
- djecu povratnike, i djecu naših građana u inozemstvu.

Lokalna administrativna jedinica (općina, kanton) periodično i redovno vrši analizu stanja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja, tj. utvrđuje broj predškolske djece na svom području, utvrđuje u kakve programe su djeca i roditelji uključeni, istražuje potrebe te djece i njihovih roditelja i, na osnovu takve analize, dograđuje politiku predškolskog odgoja i obrazovanja.

## 10.3. Organizacijske forme

Sa stanovišta organizacijskih formi, koncepcija i programska orijentacija predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini utvrđuje forme institucionalnog organiziranog predškolskog odgoja i obrazovanja:

- jaslice – za kontinuiranu cjelodnevnu ili poludnevnu njegu, zaštitu i odgoj djece, od 6 mjeseci do navršene treće godine života;
- predškolska ustanova (dječiji vrtić) za kontinuiranu, cjelodnevnu i poludnevnu i kraću provedbu primarnih programa obogaćenih posebnim sadržajima, cjelovitih razvojnih i

specijaliziranih programa alternativnih orijentacija, te cjelodnevnih i poludnevnih programa za djecu sa posebnim potrebama, za uzrast od tri godine do polaska u školu;

- (c) igraonica za provedbu kraćih razvojno – orijentiranih predškolskih programa, u kojoj se provode cjeloviti kraći programi ili specijalizirani kraći programi (muzička igraonica, sportska igraonica, i sl.).
- (d) vaninstitucionalni oblici rada sa djecom predškolskog uzrasta – kao što su: ljetovanja, zimovanja, vrtići u prorodi, izleti, posjete, takmičenja, učešće u prigodnim manifestacijama sa posebno pripremljenim programima i sl.

Radi obezbjeđenja sigurnosti (bezbjednosti) djece, u pratnji mora biti optimalni broj odraslih osoba (najmanje dva odrasla na deset djece), i taj odnos se ne može reducirati zbog navodnog smanjenja troškova a na račun bezbjednosti djece.

Rad sa djecom predškolskog uzrasta, od rođenja do polaska u školu, može biti organiziran i kroz različite mobilne službe, tj. stručne timove za patronažu, socijalnu i zdravstvenu brigu o djeci, te mobilne pedagoške timove koji bi radili na terenu (putujući odgajatelj, njegovateljica, putujući vrtić, igraonica, i sl.).

Rad sa djecom ranog uzrasta može biti organiziran i u okviru općinskih centara i centara mjesnih zajednica, u prostorima škola, a može se ogledati u okviru različitih usluga (sportskih, zabavnih, kulturnih i drugih sadržaja).

Jačanje roditeljskih kompetencija, i edukacija predstavnika lokalne zajednice stiče se:

- u savjetovalištima,
- u školama i na seminarima,
- radionicama,
- tribinama,
- predavanjima,
- igraonicama i radionicama za djecu, roditelje i predstavnike lokalne zajednice,
- odlaskom stručnjaka u porodicu,
- odlaskom stručnjaka u institucije i organizacije lokalne zajednice.

### **10. 3. 1. Djeca i mediji**

Dokumenti, deklaracije, konvencije, ustavne i zakonske odredbe koje su navedene na strani 8 ovog dokumenta obavezuju sve medije da zaštite djecu predškolskog uzrasta od svih uticaja štetnih za razvoj, odgoj i obrazovanje.

Kodeksima na državnom i entitetskim nivoima treba regulisati odnose sa printanim i elektronskim medijima, tako da oni sa stručnim saradnicima regulišu načine izbora programa koji su primjereni djeci ranog uzrasta.

Ovi mediji bi trebali da skreću pažnju roditelja i drugih odraslih koji rade sa djecom na one sadržaje programa koji nisu primjereni djeci ranog uzrasta.

Mediji bi trebali biti odgovorni za:

- programsku orijentaciju
- primjerenost programa uzrastu djece
- pravila za porodično gledanje
- zaštitu od uznemiravanja djece od scena nasilja, mučenja, ubistava i drugih neprimjerenih scena na ekranu
- zaštitu od programa u kojima se prikazuju devijantna ponašanja djece i mladih i maloljetnih prestupnika
- postupke i pravila za intervjuisanje djece koje se ne može vršiti bez prisustva roditelja ili odgajatelja
- pravila i postupke koji se tiču govora na medijima

- pravila za ekonomsku propagandu, pogotovo onu u kojoj učestvuju djeca ranog uzrasta
- pravila i propozicije za programe i takmičenja u kojima učestvuju djeca a organiziraju ih mediji.

Mediji trebaju donijeti poseban kodeks o zaštiti djece ranog uzrasta od političkih zloupotreba u medijima.

#### 10.4. Stručno osoblje

U realizaciji različitih programa institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja, u javnom i privatnom sektoru bit će angažirani odgajatelji, specijalizirani stručnjaci različitog profila (pedagozi, psiholozi, ljekari, specijalizirani pedagozi, logopedi, socijalni radnici, medicinske sestre i drugi), kao i asistenti i volonteri, također različitog profila.

U predškolskom odgoju i obrazovanju bit će angažirano i odgovarajuće administrativno, pomoćno i tehničko osoblje.

Odgajatelji su stručne osobe koje neposredno sa djecom realiziraju različite programe predškolskog odgoja i obrazovanja. Radni zadaci odgajatelja su: planiranje, programiranje, pripremanje, organizacija, realizacija i verifikacija efekata odgojno-obrazovnog rada. Odgajatelj, osim toga, mora brinuti o svom profesionalnom usavršavanju u toku cijelog profesionalnog angažmana. Poslovi odgajatelja su neprenosivi na bilo kojeg drugog učesnika u predškolskom odgoju i obrazovanju.

Zbog složenosti djelatnosti kojom se bave, posebno zbog stručnih i naučnih razloga, neophodno je insistirati na visokoškolskom – fakultetskom nivou obrazovanja odgajatelja. Razlozi za to su:

- a) složenost zadataka savremeno koncipiranog predškolskog odgoja, zasnovanog na najnovijim naučnim teorijama,
- b) kontinuitet u odgoju djece, od prve godine do polaska u školu,
- c) praćenje dostignuća u struci i nauci; permanentno usavršavanje i razvijanje sopstvene prakse,
- d) osposobljavanje za istraživanja u predškolskom odgoju i obrazovanju.

Neophodno je izvršiti usklađivanje nastavnih planova i programa dodiplomskog obrazovanja, kao i programa postdiplomskog obrazovanja i stalnog stručnog usavršavanja sa navedenim razlozima i aktualnim reformama predškolskog odgoja i obrazovanja, a isto tako i modernom paradigmom obrazovanja studenata i odraslih.

Odgajatelji i ostali stručni suradnici u predškolskom odgoju i obrazovanju moraju proći programe pripravničkog staža kao uvjet za stjecanje licence za samostalan rad, i položiti stručni ispit prema posebnom pravilniku nadležnog ministarstva obrazovanja.

Postdiplomsko obrazovanje i stalno stručno usavršavanje uvjeti su za relicenciranje i opstanak u struci. Postdiplomsko obrazovanje i stalno stručno usavršavanje provodit će se kroz savremene oblike rada, s tim da se svakom stručnom radniku otvori mogućnost izbora.

Odgajatelji, asistenti, pedagozi, psiholozi, ljekari, specijalizirani pedagozi, logopedi, socijalni radnici i drugi, u predškolskom odgoju mogu napredovati u struci i stjecati stručna, akademska i položajna zvanja u predškolskom odgoju i obrazovanju.

Kontinuiranom profesionalnom osposobljavanju podliježe i sve ostalo osoblje: asistenti, volonteri, administrativno, pomoćno i tehničko osoblje zaposleno u djelatnosti predškolskog odgoja.

Praćenje i ocjenjivanje stručnog i ostalog osoblja vršit će se u skladu sa standardima kvaliteta rada, a na osnovu postignutih rezultata vršit će se profesionalni razvoj, certificiranje i napredovanje.

Licenciranje, akreditiranje i certificiranje vršit će ovlaštene institucije i pojedinci, u skladu sa propisanim kriterijima i procedurama.

## 10.5. Finansiranje

Sa stanovišta finansiranja, strateški pravci razvoja predškolskog odgoja u Bosni i Hercegovini utvrđuju da je finansijska sredstva, neophodna za provedbu predškolskih programa, dužan osigurati osnivač. Osnivač može biti pravno i fizičko lice.

Osim finansijskih sredstava koje osigurava osnivač, programi predškolskog odgoja i obrazovanja mogu biti podržavani:

- Sredstvima dobijenim od roditelja djece predškolskog uzrasta, ovisno o socijalnom statusu,
- Sredstvima Ministarstva za obrazovanje, Ministarstva za socijalnu zaštitu, Ministarstva zdravlja
- Sredstvima od prodaje servisa, usluga i materijala,
- Donacijama.

Osnivač obezbjeđuje:

- plaće radnika (bruto), topli obrok, regres
- materijalne troškove
- nabavku osnovne opreme i učila
- potrošni materijal za odgojno-obrazovni rad
- amortizaciju i tekuće investiciono održavanje objekata
- dio radno-igrovnog materijala (igračke i drugi osnovni didaktički materijal)

Roditelji obezbjeđuju:

- troškove ishrane
- dio sredstva za realizaciju specijaliziranih programa

Ministarstvo obrazovanja obezbjeđuje finansiranje :

- dijela didaktičkog materijala
- profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju
- razvoja predškolskih programa
- programe jačanja roditeljskih kompetencija
- evaluaciju predškolskih programa
- dijela sredstava za realizaciju specijaliziranih programa
- izdavačke djelatnosti ustanova
- zimovanja i ljetovanja djece

Ministarstvo za socijalnu politiku obezbjeđuje:

- sufinansiranje dijela troškova za djecu bez roditeljskog staranja, djecu sa posebnim potrebama, djecu invalida, djecu civilnih žrtava rata, djecu nezaposlenih roditelja, djecu samohranih roditelja, djecu sa starateljstvom, djecu studenata

Ministarstvo zdravlja obezbjeđuje finansiranje :

- preventivnih programa i programa zaštite i unapređivanja zdravlja djece

- plaća ljekara, specijalnih pedagoga, stomatologa, medicinskih sestara
- dijela potrošnog materijala za jaslice
- profesionalnog usavršavanja zdravstvenih radnika
- sanitarnih pregleda svih zaposlenih

Uz to predlažemo da se ustanove za rani odgoj subvencioniraju od strane države po pitanju grijanja, komunalija, cijene vode, cijene električne energije, PTT usluga, RTV pretplate i sl. i svrstaju u kategoriju domaćinstava. Takođe, im je potrebno obezbijediti poreske i druge olakšice kod nabavke opreme i didaktičkih sredstava a posebno kod nabavke namirnica za ishranu djece.

## **10.6. Materijalna osnova**

Sa stanovišta osiguravanja odgovarajućeg materijalnog osnova za odgojno-obrazovni rad na predškolskom nivou, strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini utvrđuju da se predškolski programi mogu provoditi u prostorima prema normativima i standardima predškolskog odgoja koji se odnose na objekte, namještaj, opremu, sredstva i didaktički materijal.

## **10.7 Upravljanje i rukovođenje**

Organ upravljanja u predškolskim ustanovama bit će upravni odbor.

Sastav upravnog odbora, njegov mandat i zadaci bit će određeni Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju na nivou Bosne i Hercegovine.

Rukovođenje u predškolskom odgoju i obrazovanju može biti povjereno samo adekvatno osposobljenim stručnjacima u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja. Ove osobe isto tako trebaju biti uključene u proces permanentnog pedagoškog usavršavanja i usavršavanja iz oblasti rukovođenja.

Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju, na nivou Bosne i Hercegovine, bit će detaljnije regulirana pitanja upravljanja i rukovođenja u javnom i privatnom sektoru.

## **10.8. Praćenje i vrednovanje zakonitosti, programa i kvaliteta rada**

Praćenje i vrednovanje rada u predškolskom odgoju i obrazovanju bit će zakonska obaveza. Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju u BiH bit će regulirano pitanje nadzora nad zakonitošću rada. Zakon će obavezati na stalni nadzor koji će biti planiran i programiran. Zakonom će biti utvrđeni rokovi, načini i procedure za vršenje nadzora.

Okvirnim zakonom bit će regulirana pitanja interne i eksterne evaluacije, koja se zasnivaju na samoevaluaciji, standardima, i sl. Zakonom će biti utvrđeni načini i procedure evaluacija.

## **10.9. Zakoni i ostali propisi**

Na nivou Bosne i Hercegovine bit će donesen Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. Iz Okvirnog zakona o predškolskom odgoju proizići će zakonski i podzakonski akti (normativi, standardi, pravilnici, i sl.), u skladu s nadležnostima entiteta, kantona i Distrikta Brčko.



## 11. DALJNI KORACI U PRIMJENI DOKUMENTA O STRATEŠKOM RAZVOJU PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

- Potrebno je formirati radne grupe koje će raditi na:
  - izradi Okvirnog zakona za predškolski odgoj i obrazovanje na nivou Bosne i Hercegovine;
  - izradi različitih programskih osnova predškolskog odgoja i obrazovanja;
  - izradi podzakonskih akata (standardi, normativi i pravilnici);
  - izradi modela profesionalnog razvoja stručnog, rukovodećeg i ostalog osoblja, te na izradi sistema licenciranja, akreditiranja i certificiranja.
- Shodno Obećanju br. 2, potrebno je:
  - izraditi detaljnu analizu postojećeg plana društvenog razvoja, posebno planova razvoja djelatnosti odgoja i obrazovanja, i utvrditi kolika su društvena ulaganja u predškolski odgoj i obrazovanje u BiH;
  - na osnovu ove analize, izraditi srednjoročne i dugoročne planove razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja sa programom društvenih, pedagoških i ekonomskih efekata ulaganja u ovu oblast.

Srednjoročnim i dugoročnim planom razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja treba predvidjeti godišnje povećanje obuhvata djece, koje ne bi trebalo biti manje od 5% godišnjeg povećanja obuhvata djece.

- Kako bi se izbjegla parcijalna rješenja pojedinih pitanja iz ove oblasti, potrebno je formirati međuresorsno tijelo koje će se baviti predškolskim odgojem (obrazovanje, zdravstvo, socijalna i dječija zaštita, privreda, urbanizam, ...)  
U sve aktivnosti potrebno je uključiti i nevladin sektor.
- U cilju osiguravanja potrebnih sredstava za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja, potrebno je izvršiti preraspodjelu sredstava u budžetima u sferi javne potrošnje (odbrana, socijalno osiguranje, zdravstveno osiguranje, promet, trgovina, stanovanje, opća uprava na raznim nivoima, energetika, zapošljavanje i dr.).
- U sklopu brige o naučnom i stručnom razvoju u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja predlažemo osnivanje istraživačkog centra ili instituta koji bi se, pored drugih pitanja u oblasti odgoja i obrazovanja, bavio i aktualnim istraživanjem u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja u svrhu traženja specifičnih odgovora o daljnjem razvoju ove djelatnosti u BiH.
- Rok za sprovođenje Strategije razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini je kraj 2010. godine

## 12. BIBLIOGRAFIJA

1. Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2002 – 2010., Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sarajevo 2002
2. Bredekamp S: Kako odgajati djecu, Zagreb, 1996. godine
3. Burke K. Walsh, 'Izrada programa u kojima dojenčad i djeca jasličkog uzrasta imaju centralnu ulogu', COI Step by Step, Sarajevo, 2000. godine
4. CERI (OECD): Društvena briga o predškolskoj djeci, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988. godine
5. Doryan, Gautam, Foege, 2002. The Political Change: Commitment and Cooperation. U. Young, M. (ED): From Early Child Development to Human Development. Investing in our child future. The World Bank, Washinton, D.C.
6. Grupa autora «Osnove savremene pedagogije», Urednik Antun Mijatović, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999. godine
7. Kamenov E. 'Predškolska pedagogija', (prva i druga knjiga), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999. godine
8. Kirsten A. Hansen, Roxane K. Kaufman, Steffen Saifer, 'Obrazovanje i kultura demokracije', COI Step by Step, Sarajevo, 2000. godine
9. Kirsten A. Hansen, Roxane K. Kaufman, Kate Burke Walsh, 'Formiranje odjeljenja u kojima dijete ima centralnu ulogu', COI Step by Step, 2000. godine
10. Krstić D. «Psihološki rečnik», IRO Vuk Karadžić, Beograd, 1988. godine
11. Marsh C. J: Kurikulum – osnovni pojmovi, Educa, Zagreb, 1994. godine
12. Milanović M., Stričević J., Maleš D., Sekulić-Majurec A.: Briga o djetetu i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj (UNICEF i Tim Projekta rani razvoj djeteta, Zagreb, 2000. godine)
13. Miljak A., 'Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja', Zagreb, 1996. godine
14. Pašalić A. – Kreso, 'Rano učenje: ili učenje u funkciji uvećavanja kapaciteta mozga', COI Step by Step, Sarajevo, 2000. godine
15. Pešić M.: Vrednovanje predškolskih odgojnih programa, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1987. godinu
16. Poruka građanima Bosne i Hercegovine –REFORMA OBRAZOVANJA  
Obećanje 2 - (U oblasti obrazovanja, građanima obećavamo sljedeće; Vodič kroz naš plan reformi), 21. 11. 2002. godine
17. Posavski kanton – Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, «Narodne novine ŽP 5/98»

18. Predškolski odgoj i obrazovanje u procesu demokratizacije u Bosni i Hercegovini – Zbornik radova, COI Step by Step, Sarajevo, 2000. godine
19. Prijedlog Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini (usvojen na 10. sjednici Parlamentarne skupštine BiH, održanoj 16. 04. 2003. godine)
20. Sarajevski kanton – Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, «Službene novine KS 11/98»
21. Spajić V. – Vrkaš, Zbirka međunarodnih i domaćih dokumenata, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Projekt obrazovanja za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole
22. Srednjoročna razvojna strategija BiH 2003. – 2007., Vijeće ministara BiH, Sarajevo 2003.
23. Tuzlanski kanton, Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, «Službene novine TPK 8/98» (Nemamo podataka za Bosansko-podrinjski kanton, Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski i Herceg-bosanski.)
24. Unsko-sanski kanton – Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, «Službeni glasnik USK 3/97»
25. USTAVI: Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine; Republike Srpske, kantonalni – s aneksima, Federalno ministarstvo pravde, Sarajevo, 1996. godine.
26. Zajednička strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja za Bosnu i Hercegovinu, Obrazovne vlasti u BiH, Sarajevo 2003.
27. Zakon o dječijoj zaštiti u Republici Srpskoj (prečišćeni tekst), Sl. glasnik Republike Srpske broj: 4/2002., od 25. I 2002. godine
28. Van der Gaag 2002. From Child Development to Human Development. U: Young, M. (Ed): From Early Child Development to Human Development. Investing in our child future. The World Bank, Washinton, D.C.
29. Vonta T. 2003., Kazalci kvalitete organizirane predškolske vzgoje. Doktorsko delo. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko, str. 102-103
30. Zapadnohercegovački kanton – Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, «Narodne novine ŽZN 7/98»
31. Zeničko-dobojski kanton – Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, «Službene novine ZDK 5/97 i 11/98»

### 13. PRILOZI

**TABELA 1. – OBUHVAT DJECE POLUDNEVNIM I CJELODNEVNIM BORAVKOM 1988. GODINE**

REGIJA	POLUDNEVNI BORAVAK		CJELODNEVNI BORAVAK				UKUPNO	
	Broj grupa	Broj djece	Jaslički uzrast		Vrtički uzrast		Broj grupa	Broj djece
			Broj grupa	Broj djece	Broj grupa	Broj djece		
B.Luka	6	210	46	1.145	151	5.212	203	6.567
Bihać	-	-	11	292	35	1.333	46	1.625
Doboj	-	-	16	412	55	1.850	71	2.262
Mostar	6	166	9	200	83	2.686	98	3.052
Sarajevo	2	40	81	2.668	241	10.741	324	13.449
Tuzla	5	181	24	486	117	3.841	146	4.508
Zenica	2	64	58	933	95	3.468	155	4.465
<b>UKUPNO</b>	<b>21</b>	<b>661</b>	<b>245</b>	<b>6.136</b>	<b>777</b>	<b>29.131</b>	<b>1.043</b>	<b>35.928</b>

**TABELA 2. – BROJ USTANOVA PO KANTONIMA I OPĆINAMA**

<b>R/B</b>	<b>KANTON - OPĆINA</b>	<b>BROJ USTANOVA</b>	<b>BROJ OBJEKATA</b>
1.	SARAJEVSKI KANTON	1	27
2.	TUZLANSKI KANTON	9	23
3.	HERCEGOVAČKO – NERETVANSKI KANTON	10	20
4.	ZENIČKO – DOBOJSKI KANTON	9	14
5.	SREDNJOBOSANSKI KANTON	7	7
6.	UNSKO – SANSKI KANTON	7	10
7.	HERCEG - BOSANSKI KANTON	6	6
8.	ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON	4	4
9.	POSAVSKI KANTON	2	2
10.	BOSANSKO - PODRINJSKI KANTON	1	1
11.	DISTRIKT BRČKO	1	2
12.	OPĆINA BANJA LUKA	1	16
13.	OPĆINA BIJELJINA	3	3
14.	OPĆINA PRIJEDOR	1	5
15.	OPĆINA GRADIŠKA	1	3
16.	DRUGE OPĆINE REPUBLIKE SRPSKE (po jedna)	36	36
<b>UKUPNO:</b>		<b>99</b>	<b>179</b>

**TABELA 3. - BROJ DJECE UPISANE U RADNOJ 2002./2003. GODINI**

<b>FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE</b>			<b>REPUBLIKA SRPSKA</b>	<b>DISTRIKT BRČKO</b>	
<b>R/B</b>	<b>KANTON</b>	<b>BROJ UPIS. DJECE</b>	<b>BROJ UPIS. DJECE</b>	<b>BROJ UPIS. DJECE</b>	<b>UKUPNO</b>
<b>1.</b>	UNSKO-SANSKI	1.391			
<b>2.</b>	POSAVSKI	118			
<b>3.</b>	TUZLANSKI	1.375			
<b>4.</b>	ZENIČKO-DOBOJSKI	1.169			
<b>5.</b>	BOSANSKO-PODRINJ.	95			
<b>6.</b>	SREDNJOBOSANSKI	548			
<b>7.</b>	HERC.-NERETVANSKI	1.692			
<b>8.</b>	ZAPADNOHERCEGOV.	510			
<b>9.</b>	SARAJEVSKI	2.261			
<b>10.</b>	HERCEG-BOSANSKI	617			
<b>U K U P N O</b>		<b>9.776</b>	<b>6. 488</b>	<b>203</b>	<b>16.467</b>

**TABELA 4. – STATISTIČKI PODACI O ROĐENOJ DJECI U BIH**

<b>R/B</b>	<b>GODINA</b>	<b>FEDERACIJA BiH</b>	<b>REPUBLIKA SRPSKA</b>	<b>UKUPNO</b>
<b>1.</b>	1996. god.	34.333 djece	12.263 djece	46.596
<b>2.</b>	1997. god.	34.304 djece	13.757 djece	48.061
<b>3.</b>	1998. god.	34.333 djece	13.527 djece	47.860
<b>4.</b>	1999. god.	27.964 djece	14.500 djece	42.464
<b>5.</b>	2000. god.	25.018 djece	14.191 djece	39.209
<b>6.</b>	2001. god.	24.018 djece	13.699 djece	37.717
<b>7.</b>	2002. god.	22.854 djece	12.336 djece	35.190
	<b>UKUPNO</b>	<b>202.824 djece</b>	<b>94.273 djece</b>	<b>297.097</b>

**TABELA 5. – STRUKTURA I BROJ ZAPOSLENIKA**

<b>R/B</b>	<b>ZAPOSLENICI</b>	<b>STRUČNO</b>	<b>NESTRUČNO</b>	<b>UKUPNO</b>
1.	Odgajatelji	506	88	594
2.	Njegovateljice	129	-	129
3.	Ostali stručni kadar	37	-	37
4.	Administrativno osoblje	64	-	64
5.	Ostali zaposlenici	423	-	423
	<b>UKUPNO</b>	<b>1.159</b>	<b>88</b>	<b>1.247</b>